

افزایش سواد اطلاعاتی دانش آموزان

دکتر اکرم عینی

مقدمه

در سی‌وهشتمین اجلاس «کنفرانس عمومی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد» (یونسکو) از سوم تا ۱۸ نوامبر ۲۰۱۵، برابر با ۱۲ تا ۲۷ آبان‌ماه ۱۳۹۴، با حضور نمایندگان بیش از ۱۹۵ کشور عضو و ناظر در مقر این سازمان در پاریس، چارچوب عمل آموزش ۲۰۳۰ با عنوان «به‌سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر فراگیر، برابر و با کیفیت برای همه» تدوین شد و در دستور کار جهانی آموزش تا سال ۲۰۳۰ قرار گرفت. این اقدام نقطه عطفی در تحقق اهداف ناتمام آموزش برای همه و اهداف توسعه هزاره به‌شمار می‌رود.

در کنفرانس جهانی آموزش که در سال ۲۰۰۰ در «داکار» برگزار شد، چارچوب عملی برای تحقق شش هدف آموزشی تدوین شد و یونسکو به‌منظور ارزیابی و نظارت بر پیشبرد این اهداف، برنامه‌ای را با عنوان «برنامه آموزش برای همه» مطرح کرد. اهداف شش‌گانه آموزش برای

همه عبارت‌اند از:

۱. گسترش آموزش و مراقبت اوان کودکی؛
 ۲. دستیابی همگان به آموزش پایه/ابتدایی؛
 ۳. ایجاد مهارت‌های زندگی و یادگیری مادام‌العمر؛
 ۴. بهبود نرخ سوادآموزی بزرگسالان تا ۵۰ درصد؛
 ۵. دسترسی یکسان دختران و پسران به آموزش؛
 ۶. بهبود همه جنبه‌های آموزش کیفی.
- در «اسناد تحول بنیادین» نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران نیز تربیت رسمی و عمومی در شکل‌ها و مصداق‌های رایج آن، بدون شک توفیقات قابل توجهی در جوامع امروزی داشته است که می‌توان از جمله به این موارد اشاره کرد:
- ارتقای فرهنگ عمومی؛
 - نقش آفرینی در تحرک اجتماعی افراد طبقات مختلف و بسط عدالت اجتماعی؛
 - کمک به ایجاد انسجام اجتماعی و

وحدت ملی؛

• تعمیم آموزش سواد و مهارت‌های اساسی زندگی.

در بحث مهم‌ترین جهت‌گیری «ساحت تربیت علمی و فناوری» به تلفیق مهارت‌ها، دانش‌ها و نگرش‌های علمی، به‌ویژه تلفیق مهارت‌های فرایندی در تربیت علمی و فناوری، و به‌کارگیری مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی و ارتباطی در جریان یادگیری محتوا، به‌منزله روشی و ابزاری برای یاددهی و یادگیری عمیق‌تر و بهتر اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: توانمندسازی دانش‌آموزان، سواد اطلاعاتی، استاندارد سواد اطلاعاتی، توسعه سواد اطلاعاتی

سند برنامه درسی ملی

«برنامه درسی ملی»، به‌عنوان یکی از زیرنظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و

به‌منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه‌جانبه، گسترده و عمیق را در مفاهیم و محتوای آموزشی فراهم می‌آورد. این برنامه تحول‌آفرین، با تدارک فرصت‌های تربیتی متنوع و جامع، درصدد است تا امکان کسب شایستگی‌های لازم برای درک و اصلاح موقعیت براساس نظام معیار اسلامی توسط دانش‌آموزان را میسر سازد و آنان را برای تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش تا دستیابی به مراتبی از حیات طیبه باری رساند. رسالت خطیر برنامه درسی ملی فراهم آوردن سازوکارهای مناسب برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی در سطوح ملی تا محلی است، به این منظور که مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، مفاهیم آموزشی و تربیتی به‌صورت نظام‌مند و ساختاریافته در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و محیطی با نشاط و مدرسه‌های دوست‌داشتنی را به تصویر بکشد.

در اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، به نقش یادگیرنده و یادگیری مادام‌العمر این‌گونه اشاره شده است:

نقش یادگیرنده: برنامه‌های درسی و تربیتی باید به نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه دانش‌آموز در فرایند یاددهی یادگیری و تربیت‌پذیری توجه کنند و زمینه تقویت و توسعه روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی را در وی به‌وجود آورند.

یادگیری مادام‌العمر: برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی را برای دانش‌آموزان تأمین کند (برنامه درسی ملی).

واندررید (۲۰۰۹) آموزش را تنها عامل مهم برای رشد اقتصادی، پیشرفت فناوری، کمال اجتماعی و فرهنگی، زندگی سالم و حکومت سیاسی موفق می‌داند. یونسکو (۲۰۰۴) آموزش و پرورش باید برای آموزش سواد «توانایی شناسایی، شناخت، تفسیر، ایجاد، برقراری ارتباط و محاسبه کردن، استفاده از مواد چاپی و نوشته‌ها در زمینه‌های گوناگون اهتمام کند. سواد یک زنجیره یادگیری است که افراد را قادر می‌سازد، برای رسیدن به اهداف خود و مشارکت

کامل در جامعه خود و جامعه گسترده‌تر، دانش خود را توسعه دهند» [یونسکو، ۲۰۰۴]. ارتقای سطح سواد ملی یکی از اهداف فرهنگی تمام کشورهای جهان است. امروزه داشتن سواد برای همه اقشار مردم الزامی است. در عصر کنونی، مفهوم سواد دیگر توانایی خواندن، نوشتن و حساب کردن نیست. بلکه فراگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی که یکی از مهم‌ترین نتایج آن یادگیری مادام‌العمر است، ضرورتی انکارناپذیر دارد. **راسل (۲۰۰۴)** اعلام کرد: «سواد» مفهومی است که به‌ویژه در سالیان اخیر متحول شده و بسیار فراتر از مفاهیم سنتی آن مفروض شده است. از تعریف ارائه شده سوادهای جدیدی استنتاج شده‌اند. از جمله اینکه سوخت سواد، اطلاعات است. در نتیجه همه سوادها سواد اطلاعاتی است. ارتقای سطح سواد اطلاعاتی، نقش بسزایی در ایجاد فرهنگ اطلاعاتی، بهره‌گیری صحیح از فناوری اطلاعات و در نهایت، افزایش سواد ملی ایفا می‌کند. در حقیقت، سواد اطلاعاتی وجه مشترک همه رشته‌ها و قابل استفاده در تمام محیط‌های یادگیری، و در همه سطوح آموزشی است که افراد را قادر می‌سازد، به تعامل انتقادی با محتوا و گسترش تحقیقاتی که بیشتر با مدیریت خود آنان صورت می‌گیرد، بپردازند [Bundy, ۲۰۰۴].

ارتباط سواد اطلاعاتی با یادگیری مادام‌العمر

عبید (۲۰۰۵) معتقد است: باید بین سواد اطلاعاتی و فناوری اطلاعاتی - ارتباطی تفاوت قائل شد. سواد اطلاعاتی «توانایی استفاده متقابل از دانش و اطلاعات است» و فناوری اطلاعاتی - ارتباطی «توانایی استفاده متقابل از فناوری» است. اما این دو غالباً وابسته به هم هستند و در آینده نیز وابسته‌تر خواهند شد. در واقع، تفاوت بین انسان و ماشین در حال کم شدن است. به عقیده مور، سواد اطلاعاتی اگر در تمام سطوح آموزشی وارد شود، نه تنها باعث یادگیری بیشتر دانش‌آموزان می‌شود، بلکه در تمام

بخش‌های زندگی انسان تأثیر بسزایی می‌گذارد که با اهداف دولتی و تجاری کشور پیوستگی دارد. آموزش سواد اطلاعاتی برای توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی لازم است. اکنون سواد اطلاعاتی به آموزش مرتبط شده است و استانداردهای سواد اطلاعاتی پذیرفته یا تدوین شده‌اند. چارچوب عملی داکار، آموزش برای همه در سال ۲۰۰۰، تعهداتی برای کیفیت آموزش و تربیت تعیین کرده است [یونسکو، ۲۰۰۰]. اما بعد از گذشت ۱۶ سال هنوز هم برخی از این اهداف محقق نشده‌اند. ایجاد مهارت‌های زندگی و یادگیری مادام‌العمر (هدف ۳) و بهبود همه جنبه‌های آموزش کیفی (هدف ۶)، از جمله اهداف تقویت سواد اطلاعاتی در تمام بخش‌های جامعه به‌شمار می‌آید. به این ترتیب تعمیم آموزش سواد و مهارت‌های اساسی زندگی و آموزش مادام‌العمر از نقاط مشترک با اهداف آموزش برای همه است.

۱. تعریف سواد اطلاعاتی

بروس (۲۰۰۲) می‌نویسد: «مفهوم سواد اطلاعاتی که در دهه ۱۹۷۰ و پی‌ری رشد فناوری اطلاعات مطرح شد، در سال‌های اخیر رشد یافته و تحول پیدا کرده است. به صورتی که از آن به‌عنوان سواد حیاتی برای قرن بیست‌ویکم نام برده می‌شود. سواد اطلاعاتی گاهی جزئی از مجموعه سوادها به حساب می‌آید، در حالی که به تعریفی دیگر، سواد اطلاعاتی محور اساسی سوادآموزی در قرن بیست‌ویکم است. امروز مفهوم سواد اطلاعاتی جزء لاینفک فعالیت‌های اطلاعاتی و «تفکر انتقادی» در محیط فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

ریدر (۱۹۹۱) اضافه کرد که افراد باسواد اطلاعاتی می‌دانند چگونه در یک جامعه اطلاعاتی یادگیرنده مادام‌العمر باشند و باسواد اطلاعاتی بودن برای بقا در آینده ضروری است. وی تأکید کرد، شهروندان باسواد اطلاعاتی برای به‌دست آوردن و استفاده از اطلاعات مناسب در هر موقعیت، در داخل و یا خارج از کتابخانه، به‌صورت محلی و جهانی آماده خواهند بود.

«انجمن کتابداران آمریکا» (۱۹۸۹) سواد اطلاعاتی را این‌گونه تعریف می‌کند: «فرد دارای سواد اطلاعاتی به فردی اطلاق می‌شود که می‌تواند تشخیص دهد، چه‌وقت به

اطلاعات نیازمند است و توانایی جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز را دارد.» یونسکو (۲۰۰۸) فرد باسواد اطلاعاتی را

کسی می‌داند که:

- نیازهای اطلاعاتی را تشخیص می‌دهد؛
- اطلاعات را جایابی و کیفیت اطلاعات را ارزیابی می‌کند؛
- اطلاعات را ذخیره و جایابی می‌کند؛
- استفاده کارآمد و اخلاقی از اطلاعات دارد؛
- اطلاعات را برای خلق دانش جدید و برقراری ارتباط به کار می‌گیرد.

۲. شایستگی‌های لازم برای دانش‌آموزان در سواد اطلاعاتی

یکی از مفاهیم کلیدی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مفهوم «شایستگی» است. در بخش کلیات این سند، در تبیین مفهوم «تعلیم و تربیت» آمده است: «رسیدن به مراتب حیات طیبه مستلزم کسب شایستگی‌های پایه دانسته شده است.» شایستگی ترکیب پیچیده دانش، مهارت، شناخت، ارزش، نگرش و خواسته‌هاست که به اقدام انسانی مؤثر، در یک دامنه خاص در جهان منجر می‌شود [Crick, ۲۰۰۸]. مهارت توانایی انجام اعمال پیچیده به آسانی، با دقت و سازگاری تعریف شده است. در نتیجه شایستگی متفاوت از مهارت است [European Union, ۲۰۱۳]. استانداردها به عنوان مقیاسی برای طراحی، اجرا و ارزیابی مهارت‌های سواد اطلاعاتی و رسیدن به هدف مورد نظر، یعنی باسواد اطلاعاتی شدن، مورد استفاده قرار می‌گیرند و افراد و سازمان‌ها را در دستیابی به این مهم یاری می‌رسانند. به علاوه، مقیاسی برای تعیین شایستگی‌های پایه محسوب می‌شوند.

«انجمن کتابخانه‌های آموزشگاهی» در سال ۱۹۹۸ «استاندارد سواد اطلاعاتی برای یادگیری دانش‌آموزان» را منتشر کرد. اسپیتزر و همکارانش (۱۹۹۸) اشاره می‌کنند که تعریف سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران آمریکا پایه و اساس گسترش مفهوم سواد اطلاعاتی است.

استاندارد انجمن کتابداران آمریکا

استاندارد سواد اطلاعاتی برای یادگیری

دانش‌آموزان چارچوب مفهومی و راهنمای توصیف دانش‌آموزان باسواد اطلاعاتی است. این استاندارد در ۳ طبقه، ۹ استاندارد و ۲۹ شاخص تعیین شده است:

استانداردهای سواد اطلاعاتی برای یادگیری دانش‌آموزان الف) سواد اطلاعاتی

استاندارد ۱. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که به شکل مؤثر و کارآمد، به اطلاعات دسترسی دارد.

شاخص ۱. نیاز اطلاعاتی را تشخیص می‌دهد. شاخص ۲. می‌داند که اطلاعات صحیح و جامع، اساسی برای تصمیم‌گیری خردمندانه است. شاخص ۳. براساس نیاز اطلاعاتی، سؤال‌هایی تنظیم می‌کند. شاخص ۴. طیف متنوعی از منابع اطلاعاتی بالقوه را می‌شناسد. شاخص ۵. برای جایابی اطلاعات راهبردهای موفق طراحی و از آن‌ها استفاده می‌کند.

استاندارد ۲. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که به صورت انتقادی و رقابتی اطلاعات را ارزیابی می‌کند.

شاخص ۱. اعتبار، روایی و صحت اطلاعات را ارزیابی می‌کند. شاخص ۲. بین واقعیت، نقطه نظر و عقیده شخصی تفاوت قائل می‌شود. شاخص ۳. اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده را شناسایی می‌کند. شاخص ۴. اطلاعات نامربوط به مسئله یا سؤال مطرح شده را رد می‌کند.

استاندارد ۳. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که از اطلاعات به دقت و خلاقانه استفاده می‌کند.

شاخص ۱. اطلاعات را برای کاربردهای عملی سازمان‌دهی می‌کند. شاخص ۲. اطلاعات جدید را با دانش پیشین خود تلفیق می‌کند. شاخص ۳. اطلاعات را در تفکر انتقادی و حل مسئله به کار می‌گیرد. شاخص ۴. اطلاعات و ایده‌ها را به شکل و قالب مناسب تولید و منتشر می‌سازد.

ب) فراگیرنده مستقل استاندارد ۴. دانش‌آموزی فراگیرنده مستقل است که باسواد اطلاعاتی است و با توجه به علاقه‌های شخصی اطلاعات را پیگیری می‌کند.

شاخص ۱. اطلاعاتی متنوع مرتبط با ابعاد رفاه شخصی، از قبیل علاقه‌های شغلی، مسائل و درگیری‌های جامعه، مسائل بهداشتی، حرفه‌های سرگرم‌کننده و فعالیت‌های تفریحی اوقات فراغت را جست‌وجو می‌کند. شاخص ۲. تولیدات و راه‌حل‌های اطلاعاتی مرتبط با علاقه‌های شخصی خود را طراحی، تدوین و ارزیابی می‌کند.

استاندارد ۵. دانش‌آموزی فراگیرنده مستقل است که باسواد اطلاعاتی است و در ادبیات و هرگونه اطلاعات، بیان خلاق را تحسین می‌کند (استقبال می‌کند).

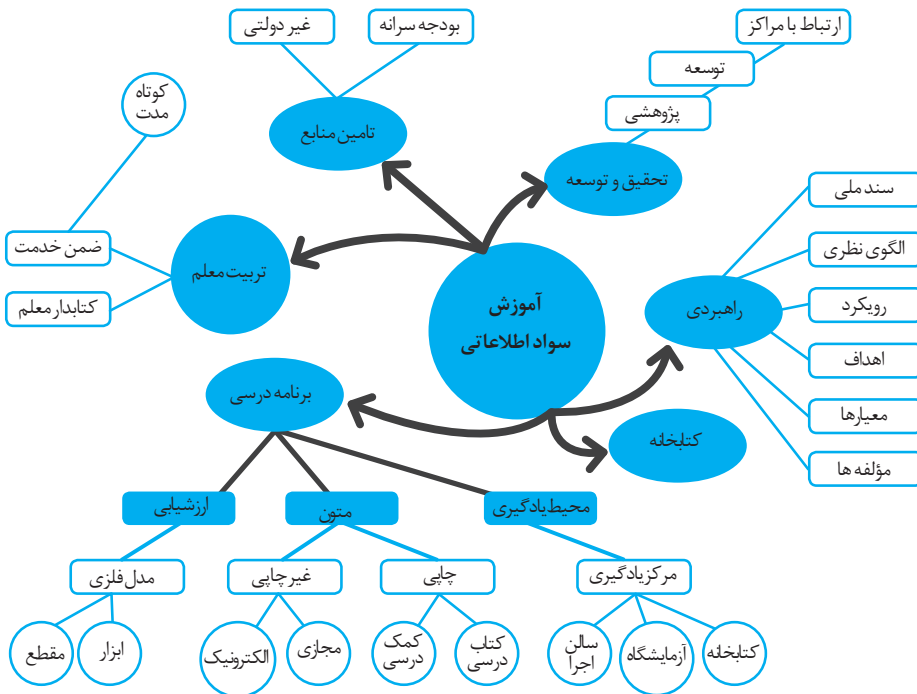
شاخص ۱. خواننده‌ای خودانگیخته و دارای انگیزه مطالعه است. شاخص ۲. به معنای اطلاعاتی که خلاقانه در طیف متنوعی از قالب‌ها و اشکال تولید شده، واقف است. شاخص ۳. از تولیدات خلاق در هر شکل و قالبی استقبال می‌کند.

استاندارد ۶. دانش‌آموزی فراگیرنده مستقل است که باسواد اطلاعاتی است، به ادبیات علاقه دارد و برای پیشرفت در اطلاع‌یابی و تولید دانش تلاش می‌کند.

شاخص ۱. کیفیت فرایند نتیجه جست‌وجوی اطلاعات شخصی خود را ارزیابی می‌کند. شاخص ۲. برای تجدیدنظر، بهبود و روزآمدی تولید دانش خود خطمشی و راهکارهایی ابداع می‌کند.

ج) مسئولیت‌پذیری اجتماعی استاندارد ۷. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد و اهمیت اطلاعات را برای جامعه دمکراتیک درک می‌کند. شاخص ۱. اطلاعات را از منابع گوناگون، زمینه‌ها، نظام‌ها و فرهنگ‌های مختلف جست‌وجو می‌کند.

مدل پیشنهادی توسعه آموزش سواد اطلاعاتی

● مدل فرایند پژوهشی استریپلینگ / پیترز:

«توفان فکری و برنامه کار» آموزش پژوهش کتابخانه‌ای به‌عنوان یک «فرایند تفکر». از ده مرحله فرایند پژوهش برای دانش‌آموزان، در هر سنی و در هر کتابخانه‌ای می‌توان استفاده کرد. هر مرحله از این فرایند شامل مهارت مطالعه و مهارت‌های تفکر و راهنمادهای یاددهی و یادگیری است. در این فرایند، «نقا بحرانی و بازتابی»، دانش‌آموزان را به‌طور مستقیم به ارزیابی کارهایی که اخیراً به پایان رسانده‌اند، هدایت می‌کند. اگر مسئله حل نشده بود، دانش‌آموزان دوباره در فرایند مراحل قبلی انجام پژوهش تجدیدنظر می‌کنند تا جایی که قادر به پاسخ‌گویی به سؤالات نقطه بازتابی شوند و نتایج رضایت‌بخشی حاصل شود. مروری بر فرایند پژوهش شامل این مراحل است:

مرحله ۱. انتخاب یک موضوع گسترده
 مرحله ۲. اتخاذ دیدگاهی کلی درباره موضوع
 مرحله ۳. محدود کردن موضوع
نقطه بازتابی: آیا موضوع من خوب است؟
 مرحله ۴. تدوین فرضیه یا بیان هدف
نقطه بازتابی: آیا بیان هدف و فرضیه من بیانگر مفهوم کلی و مؤثری برای این پژوهش است؟

می‌شوند و عموماً با برنامه‌های کتابخانه مدرسه و ارتقای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان مرتبط هستند. از نظر **آیزنبرگ (۲۰۰۴)** مدل‌های سواد اطلاعاتی پیش‌دبستان تا پیش‌دانشگاهی عبارت‌اند از:

- **مدل کولثاو (۱۹۸۹):** فرایند جست‌وجوی اطلاعات؛
- **مک کنزی (۱۹۹۵):** چرخه پژوهش؛
- **پاپاز / تپه (۱۹۹۵):** مسیر مهارت اطلاعات و دانش؛
- **استریپلینگ / پیترز (۱۹۸۸):** مدل فرایند پژوهشی؛
- **مدل آیزنبرگ / برکوویتز (۲۰۰۵):** مدل حل مسئله؛ شش مهارت بزرگ.

● مدل پاپا

در این مدل راهبردهای پیشنهادی و روش‌های یاددهی - یادگیری در نظر گرفته می‌شوند. بیشتر در واحدهای آموزشی و تربیت‌معلم از این مدل استفاده می‌شود. **هن (۱۹۶۹)** استاندارد برنامه کتابخانه مدرسه را می‌نویسد و تلفیق آموزش مهارت کتابخانه‌ای و محتوای کلاس را با ترکیب اطلاعات انجام می‌دهد.

شاخص ۲. به اصل دسترسی برابر و منصفانه به اطلاعات احترام می‌گذارد.

استاندارد ۸. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد و در قبال اطلاعات و فناوری اطلاعات، به مبانی اخلاقی پایبند است.

شاخص ۱. به اصل آزادی اندیشه متعهد است.
 شاخص ۲. به حق مالکیت معنوی احترام می‌گذارد.
 شاخص ۳. به استفاده مسئولانه از فناوری ارتباطی و اطلاعاتی پایبند است.

استاندارد ۹. دانش‌آموزی باسواد اطلاعاتی است که تعامل مثبتی با جامعه آموزشی و اجتماع دارد و برای تولید اطلاعات در کارهای گروهی مشارکت می‌کند.

شاخص ۱. دانش و اطلاعات خود را با دیگران به اشتراک می‌گذارد.

شاخص ۲. در گروه‌های مطالعه و تحقیق به نظرات و دیدگاه‌های دیگران احترام می‌گذارد.
 شاخص ۳. به‌منظور شناسایی مسائل اطلاعاتی و جست‌وجوی راه‌حل برای آن‌ها، به‌طور فردی یا با استفاده از فناوری با دیگران مشارکت می‌کند.

شاخص ۴. برای طراحی، تدوین و ارزیابی تولیدات و راه‌حل‌های اطلاعاتی، به‌طور فردی یا با استفاده از فناوری با دیگران مشارکت می‌کند. باید بر این نکته تأکید شود که داشتن نیاز به اطلاعات ضرورتاً به‌معنای انگیزه داشتن برای یافتن اطلاعات نیست.

مدل‌های توسعه آموزش سواد اطلاعاتی برای مدارس

اوبرگ (۲۰۰۱) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده است که مدل‌های توسعه آموزش سواد اطلاعاتی برای مدارس عموماً شش یا ده مرحله‌ای هستند و بسیاری از کشورها به تدوین آن‌ها همت گماشته‌اند. مهم‌ترین این کشورها عبارت‌اند از: آمریکا، انگلستان، کانادا، اسکاتلند، استرالیا و نیوزلند. این مدل‌ها برای آموزش سواد اطلاعاتی در مدارس و در چارچوب مهارت اطلاعاتی خاصی تدوین

۳. جایابی و دسترسی به اطلاعات:

- مکان‌یابی منابع؛
- یافتن اطلاعات از طریق منابع.

۴. استفاده از اطلاعات:

- به‌کار بردن اطلاعات در منابع؛
- استخراج اطلاعات مرتبط از یک منبع.

۵. ترکیب جدید:

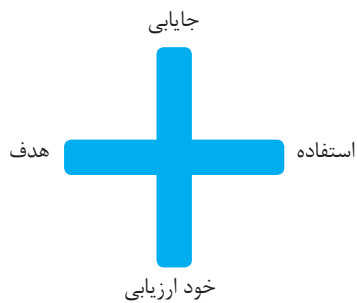
- سازمان‌دهی اطلاعات از منابع؛
- ارائه اطلاعات.

۶. ارزیابی

- ارزیابی نتیجه؛
- ارزیابی فرایند حل مسئله اطلاعاتی.

● مدل پلاس

جیمز هرینگ (۱۹۹۶)، با هدف ارائه مهارت‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات - ارتباطات، در برنامه‌ی درسی ابتدایی و متوسطه ساختارهای جدید ایجاد کرد و «مدل پلاس» را پیشنهاد داد. در این مدل مهارت‌های اطلاعاتی در چهار مرحله‌ی وابسته به هم، یعنی هدف، جایابی، کاربرد و خودارزشیابی طبقه‌بندی می‌شوند.

هدف: شناسایی هدف و قصد انجام یک تحقیق یا تکلیف درسی.

جایابی: پیدا کردن منابع اطلاعاتی مرتبط با هدف و مقصد.

استفاده: انتخاب یا رد اطلاعات و ایده‌ها، خواندن برای کسب اطلاعات، یادداشت‌برداری و ارائه سخنرانی.

خودارزشیابی:^{۳۱} ارزیابی دانش‌آموز از عملکرد

این سوالات به همراه اطلاعات دیگری که مهارت‌های مرتبط با هر سؤال را تعیین می‌کنند، در اختیار معلمان و کتاب‌داران قرار می‌گیرند.

● مدل حل مسئله: شش مهارت بزرگ

این مدل که توسط **آیزنبرگ و بروکوویتز (۲۰۰۵-۲۰۰۱)** ارائه شده، شناخته‌ترین مدل در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی سواد فناوری و سواد اطلاعاتی است. به‌دلیل سادگی و راحتی استفاده، در این حوزه شناخته شده است و در هزاران مدرسه از آن استفاده کرده‌اند. مدل شش مهارت بزرگ رویکردی کلی به حل مسئله‌ی اطلاعاتی دارد و شش گام اساسی برای یادگیری ارائه می‌کند. شش مرحله و دو زیرمجموعه دارد. بسیاری این مدل را راهبرد حل مسئله اطلاعاتی می‌دانند، زیرا دانش‌آموزان قادر به شناسایی مسئله و تعیین تکلیف مسئله یا کار هستند. همچنین یکی از گسترده‌ترین مدل‌ها در آموزش پیش‌دبستان تا پیش‌دانشگاهی در سراسر جهان است. افراد وقتی با یک مسئله‌ی اطلاعاتی یا تصمیم‌گیری مواجه می‌شوند که اساس آن اطلاعات است و می‌توانند از این رویکرد استفاده کنند. این مدل برای زندگی فردی و حرفه‌ای کاربرد دارد.

مدل شش مهارت بزرگ دارای فرایندی است که دانش‌آموزان را قادر می‌سازد، مهارت‌های اساسی را کسب کنند و با مجموعه مهارت‌های جامعی که کسب کرده‌اند، در عصر اطلاعات همیشه پیروز و موفق باشند. این مدل خطی نیست و فرایند گام‌به‌گام ندارد، بلکه در هر مرحله می‌توان به مرحله‌ی قبل رجوع کرد و راهکارها را تغییر داد. برنامه انعطاف‌دار و قابلیت جابه‌جایی در فرایند اتخاذ شده وجود دارد. مدل شش مهارت بزرگ دارای شش مرحله اصلی و دو مرحله فرعی به این شرح است:

۱. **توصیف مسئله و تعریف کار و وظیفه:**
 - تشریح مسئله‌ی اطلاعاتی؛
 - توصیف نیاز اطلاعاتی به‌منظور کامل کردن مسئله.

۲. راهبردهای جست‌وجوی اطلاعات:

- تعیین دامنه‌ی منابع اطلاعاتی در دسترس؛
- ارزیابی منابع اطلاعاتی مختلف برای تعیین بهترین منبع.

مرحله ۵. تدوین پرسش و طرح سوالات برای هدایت پژوهش

نقطه‌ی بازتابی: آیا سوالات مطرح شده پایه و اساسی برای این پژوهش هستند؟

مرحله ۶. ارائه طرح تحقیق و تولید

نقطه‌ی بازتابی: آیا طرح تحقیق / تولید قابل اعمال است؟

مرحله ۷. پیدا کردن منبع / تجزیه و تحلیل / ارزیابی منابع

نقطه‌ی بازتابی: آیا منابع قابل استفاده و کافی‌اند؟

مرحله ۸. ارزیابی شواهد / فیش‌برداری / تکمیل کتاب‌شناسی

نقطه‌ی بازتابی: آیا تحقیقات من کامل شد؟

مرحله ۹. نتیجه‌گیری / سازمان‌دهی اطلاعات به‌صورت رئیس مطالب

نقطه‌ی بازتابی: آیا نتیجه‌گیری من براساس شواهد پژوهش است؟ آیا رئیس مطالب به‌صورت منطقی و براساس نتیجه‌گیری شواهد، سازمان‌دهی شده‌اند؟

مرحله ۱۰. تولید و ارائه محصول نهایی

نقطه‌ی بازتابی: آیا مقاله / پروژه رضایت‌بخش است؟

● مدل مارلند

این مدل می‌کوشد سوالاتی را شناسایی کند که دانش‌آموزان هنگام انجام تکالیف مدرسه مطرح می‌کنند. در این مدل، برنامه‌ی درسی مهارت اطلاعاتی با ۹ سؤال مطرح می‌شود:

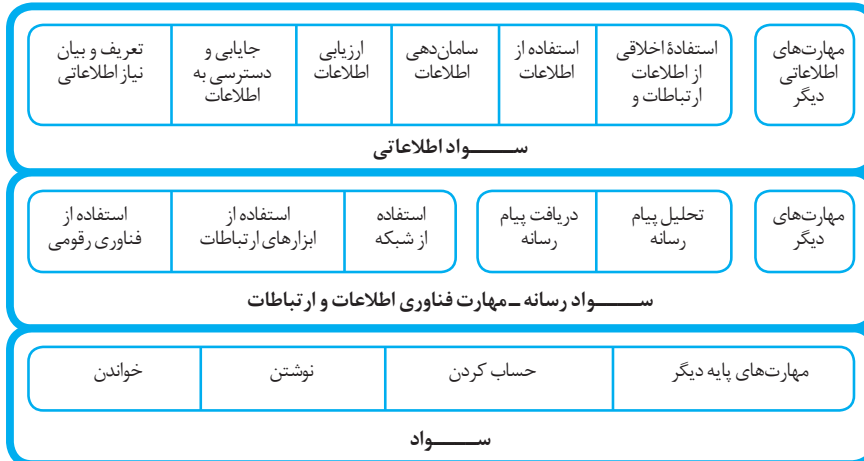
۱. چه کار باید انجام دهم؟ (فرمول‌بندی و تحلیل نیاز)
۲. کجا باید بروم؟ (شناسایی منابع احتمالی)
۳. چگونه اطلاعات کسب کنم؟ (جایابی منابع شخصی)
۴. از کدام منابع استفاده کنم؟ (سنجش انتخاب و رد منابع شخصی)
۵. چگونه از منابع استفاده کنم؟ (تلفیق و درهم کردن منابع)
۶. چگونه ذخیره کنم؟ (ذخیره و مرتب‌سازی اطلاعات)
۷. آیا اطلاعات مورد نیاز را کسب کردم؟ (تفسیر، تحلیل، ترکیب و ارزیابی)
۸. آیا باید آن را ارائه کنم؟ (ارائه، سخنرانی و ارتباطات)
۹. چه چیز به‌دست آوردم؟ (ارزیابی)

عناصر سواد اطلاعاتی

شناخت نیاز یا مسئله‌ای که نیازمند اطلاعات است
دانستن چگونگی شناسایی و تعریف اطلاعات مورد نیاز به منظور برآوردن نیاز اطلاعاتی، حل مسئله و تصمیم‌گیری
دانستن چگونگی جایابی اطلاعات مورد نیاز، و در جایی که اطلاعات موجود نیست، چگونگی ایجاد اطلاعاتی که در دسترس نیست (تولید دانش جدید)
دانستن چگونگی بازیابی اطلاعات مورد نیاز که موجود است
دانستن چگونگی ایجاد یا سبب ایجاد شدن اطلاعات مورد نیازی که قابل دسترس نیست، با عنوان «تولید اطلاعات جدید»
دانستن چگونگی شناخت کامل اطلاعات بازیابی شده یا کمک گرفتن برای شناخت آن اطلاعات
دانستن چگونگی سازمان‌دهی، تحلیل و ارزیابی اطلاعات از جمله اعتبار منابع
دانستن چگونگی برقراری ارتباط و ارائه اطلاعات به دیگران، در قالب‌ها و رسانه‌های قابل استفاده و مناسب
دانستن چگونگی استفاده از اطلاعات برای حل مسئله تصمیم‌گیری و برآوردن نیاز
دانستن چگونگی حفاظت، ذخیره، استفاده دوباره، ثبت و ضبط، و آرشیو اطلاعات برای استفاده آتی
دانستن چگونگی تعیین تکلیف و مرتب کردن اطلاعاتی که الان مورد نیاز نیست و امنیت اطلاعاتی که باید حفاظت شود

مدل پاساداز

خود در ارتباط با اطلاعات کسب و استفاده شده. نتایج مطالعه ارزشیابی استفاده از مدل پلاس در مدرسه گرامر «ریپون» انگلستان نشان داد که با استفاده از این مدل، دانش‌آموزان برای انجام پروژه‌های خود از شیوه سازمان‌یافته‌تری بهره می‌گیرند و به‌خصوص برای برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و تفکر درباره کارهای خودشان این مدل به‌عنوان ابزاری سودمند به آن‌ها کمک می‌کند.

مدل یونسکو

هورتون (۲۰۰۷) یازده مرحله سواد اطلاعاتی را تحت عنوان مدل یونسکو توصیف کرده است. او عقیده دارد، یکی از اختصاصات مدل یونسکو «سوادهای حیاتی» است که برای زندگی در قرن ۲۱ ضرورت دارند و شامل شش گروه هستند:

۱. سواد پایه یا سواد تابعی شامل خواندن، نوشتن، گفتن (شفاهی) و حساب کردن؛
۲. سواد رایانه؛
۳. سواد رسانه؛
۴. آموزش از راه دور و یادگیری الکترونیکی؛
۵. سواد فرهنگی؛
۶. سواد اطلاعاتی.

● مدل پاساداز

در مدل پاساداز (۲۰۰۶)، مهارت خواندن، نوشتن و حساب کردن در پایه، و به دنبال آن، مهارت رسانه و فناوری اطلاعات و ارتباطات، ابزارهای اطلاعاتی و استفاده از شبکه، و در بالای مدل، مهارت‌های سواد اطلاعاتی، از جمله شناسایی نیاز اطلاعاتی، توانایی جایابی، بازیابی، ارزیابی و استفاده از اطلاعات، و در نظر گرفتن و توجه به مالکیت معنوی دانش و اطلاعات قرار دارد. پاساداز بر این باور است که همه این مهارت‌ها بدون در نظر گرفتن توسعه اجتماعی-اقتصادی در هر جامعه‌ای معتبر است.

۱. مطالعه تطبیقی چند کشور در زمینه استانداردهای سواد اطلاعاتی

«بنیاد خواندن» از اقدامات انجام شده در زمینه سواد اطلاعاتی حمایت می‌کند. این بنیاد در اکتبر ۱۹۹۶، «برنامه کتابخانه مدارس

۲۰۰۰» را شروع کرد که هدف آن ارتقای سطح کیفی خدمات کتابخانه‌های مدارس است. به علاوه، تاکنون ۱۵ طرح آزمایشی را که هدف آن‌ها ارائه مدلی برای برنامه ملی بوده، انجام داده است. براساس نتایج مطالعات، مور معتقد است، سواد اطلاعاتی باعث تقویت فرایند تفکر بین دانش‌آموزان شده است. دانش‌آموزان در حالی که با اطلاعات کار می‌کنند، آن را ابزاری بسیار عالی برای ارتقای فراشناختی و هم‌زمان سواد اطلاعاتی خود می‌دانند. دو مدل شش مهارت بزرگ و مدل کانادایی «تمرکز روی پرس‌وجو»، به‌عنوان مدل‌های توسعه فراشناخت، تأثیری مثبت در یادگیری دانش‌آموزان داشته‌اند. **استرن** در نشست پراگ اظهار کرد که برای توسعه سواد اطلاعاتی باید از رویکرد طراحی آموزشی استفاده کرد. مور نیز ادامه می‌دهد، نتایج مطالعات استرالیایی نشان داد که وقتی کتابدار معلم، سواد اطلاعاتی را آموزش می‌دهد و برنامه آموزشی صریحاً توسط کتابداران تهیه می‌شود، عواملی چون «اعتمادبه‌نفس»، «خود ادراکی»، «کنترل یادگیری»، «مدیریت محتوا» و «تمرکز روی کار» افزایش می‌یابند و بر کاهش «سردرگمی» و «ناکامی» تأثیر مثبت دارد.

منابع در دفتر مجله موجود است